

УДК 349.95

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.3.14>

Віталій Валерійович Сокурєнко,

кандидат юридичних наук,

АТ «Legal Strategy»;

 <https://orcid.org/0000-0001-6879-7376>,

e-mail: 1313sakur@gmail.com

ПРЕЗУМПЦІЯ ПРАВОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І МОЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Розглянуто історичний аспект формування та становлення презумпції правоти поліцейських як складового елемента кваліфікаційного імунітету, а також її зміст, що полягає у визнанні діянь поліцейських правомірними, якщо інше не буде доведено в судовому порядку. Проаналізовано практику застосування кваліфікаційного імунітету в Сполучених Штатах Америки, на підставі чого наведено аргументи щодо доцільності впровадження презумпції правоти поліцейських у законодавство України, а також запропоновано відповідні законодавчі зміни.

Ключові слова: презумпція правоти поліцейських, кваліфікаційний імунітет, Національна поліція, соціальний захист, принципи діяльності поліції, Сполучені Штати Америки, судовий прецедент.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Низький рівень довіри до правоохоронних органів, зокрема до Національної поліції, спотворений імідж її попередника – міліції та низький рівень правової культури суспільства зумовляють свідомо агресивне ставлення до правомірних дій поліцейських і некоректні висловлювання щодо них, що супроводжується демонстрацією повної неповаги як до поліції взагалі, так і до цієї складної та небезпечної професії. Зазначене рівною мірою впливає на загострення конфлікту між громадянами та поліцією, змушуючи перших дедалі частіше безпідставно сумніватися у законності дій поліцейських, обґрунтовуючи це їх суцільною корумпованістю. Водночас Національна поліція створювалась і функціонує як правоохоронний орган європейського зразка, де оперативно виявляються та попереджаються всі незаконні діяння, а саме порушення прав і свобод громадян і вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень.

Викладене свідчить про нерідко упереджене ставлення громадськості до поліцейських, що по суті не має ні правового, ні морально-етичного підґрунтя. Однак це лише заважає поліцейським якісно виконувати поставлені перед поліцією завдання. Більш того, презумпція

правоти поліцейських є сучасним заходом їх соціального захисту, не менш важливим за медичне і грошове забезпечення та державний захист.

Стан дослідження проблеми

Презумпція правоти поліцейських є абсолютно новою категорією в Україні, а тому є предметом дослідження вчених-юристів у докорінно різних аспектах. Наприклад, В. В. Гончарук [1] і Д. К. Катрич [2] подали загальну характеристику категорії презумпції правоти поліцейського. Х. В. Солнцева, К. Ю. Путєвська [3] та І. Д. Шутак [4] досліджували можливості впровадження презумпції правоти поліцейських у національне законодавство. А. В. Червінчук [5] і В. В. Шабалистий [6] зосередили свою увагу на реалізації презумпції правоти поліцейських у їх практичній діяльності, зокрема під час застосування заходів адміністративного примусу – проникнення поліції до транспортного засобу. Окремо слід звернути увагу на роботу О. П. Клипи, яка розглядає презумпцію правоти поліцейських як один з елементів соціального захисту працівників Національної поліції [7].

Мета і завдання дослідження

Метою статті є надання комплексної характеристики презумпції правоти поліцейських з урахуванням зарубіжної практики її формування, становлення та розвитку. У свою чергу, виконання поставленої мети потребує вирішення таких завдань: 1) дослідження історичного аспекту виникнення та становлення презумпції правоти поліцейських, серед іншого в межах кваліфікаційного імунітету поліцейських; 2) аналіз практики застосування кваліфікаційного імунітету в Сполучених Штатах Америки; 3) об'єктивне розкриття змісту і сутності презумпції правоти поліцейських; 4) окреслення можливостей впровадження презумпції правоти поліцейських у законодавство України.

Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні правового підходу, що забезпечує імплементацію презумпції правоти поліцейських, який знайшов своє вираження в формулюванні конкретних пропозицій щодо внесення змін у національне законодавство.

Виклад основного матеріалу

Так звана презумпція правоти поліцейських, яка діє в Сполучених Штатах Америки (далі – США) протягом багатьох років, є складовою «*qualified immunity police*» (кваліфікаційний імунітет поліцейських). Його сутність полягає в тому, що імунітет захищає поліцейського від судових позовів, у яких стверджується, що він порушив права позивача, фактично дозволяючи позови лише у випадках, коли поліцейські порушили «чітко встановлене» законодавцем право. Кваліфікаційний

іmunітет – це не іmunітет від виплати грошового відшкодування, а швидше іmunітет від необхідності нести судові витрати взагалі.

Кваліфікаційний іmunітет у США не регламентовано на законодавчому рівні. Це правова доктрина, вдосконалена Верховним Судом США, яка вперше була викладена в рішенні 1967 р. і відтоді була розширена й деталізована [8]. Зазначене пояснюється тим фактом, що США належать до англо-американської правової сім'ї, де судовий прецедент є джерелом права.

Розглянемо окремі приклади судової практики застосування кваліфікаційного іmunітету. Так, у 1982 р. у справі *Harlow v. Fitzgerald* Верховний Суд США ухвалив, що посадові особи федерального уряду мають право на кваліфікаційний іmunітет. Суд наголосив на необхідності захисту посадових осіб, які зобов'язані здійснювати дискреційні повноваження, від суспільного осуду, що по суті є засобом заохочення ефективної реалізації вказаних повноважень. Суд США підтвердив абсолютний іmunітет деяких державних посадових осіб, включно з Президентом, прокурорами та іншими аналогічними посадовими особами. Ця доктрина захищає осіб, які обіймають відповідні посади, від кримінального переслідування та судових позовів, якщо вони здійснювали діяння, що входять до сфери їхніх службових обов'язків. Щодо всіх інших федеральних чиновників Суд США також ухвалив рішення, що ті з них, які намагаються претендувати на абсолютний іmunітет, несуть тягар доведення, тобто мають пройти певний тест, під час якого така особа повинна довести, що таке діяння було здійснено з метою виконання конкретної функції та/або завдання, виконати які іншим чином неможливо.

Через чотири роки у справі *Malley v. Briggs* Верховний Суд США розглянув питання про іmunітет поліцейських щодо здійснення ними дій на підставі незаконного ордеру. Суд США ухвалив, що кваліфікаційний іmunітет не поширюється на офіцера поліції, коли офіцер незаконно заарештовує особу на підставі ордеру, якщо офіцер не міг «розумно вважати», що для ордеру існувала ймовірна причина. Під розумністю в цьому разі розуміється дія, яку об'єктивно може зробити розумний співробітник.

У 1987 р. у справі *Anderson v. Creighton* Верховний Суд США постановив, що коли працівник правоохоронного органу (в цьому разі співробітник Федерального бюро розслідувань США) проводить обшук, порушуючи четверту поправку, цей співробітник має право на кваліфікаційний іmunітет лише в тому разі, якщо він доведе, що такі дії не порушували чинного законодавства. Відповідне питання, яке має поставити суд у такій справі, – «Чи міг розумний співробітник поліції визнати необґрунтований обшук законним, враховуючи чітко встановлений закон та інформацію, яку він мав?» Верховний Суд

США також ухвалив, що суб'єктивні переконання поліцейського щодо обставин обшуку не мають стосунку до справи.

У справі *Saucier v. Katz* Верховний Суд США у 2001 р. ухвалив, що рішення про захист кваліфікаційного імунітету має бути винесене на ранньому етапі розгляду справи в суді першої інстанції, оскільки кваліфікаційний імунітет є захистом від позову, а не просто захистом від обов'язку. Коли є судові рішення про надання кваліфікаційного імунітету, Суд США приймає його навіть у тих випадках, коли в позовних вимогах є суттєві питання. Для ухвалення таких рішень Суд США також розробив двоетапний тест для перевірки правильності застосування кваліфікаційного імунітету в ідентичних справах: по-перше, суд має перевірити, чи були факти порушення конституційного права, якщо так, то слід з'ясувати також питання, чи підлягає ця норма застосуванню в цій конкретній ситуації¹. Отже, під час визначення того, чи було право чітко встановлено, суди розглядають, чи знав поліцейський, що його поведінка порушила права позивача. Суди, які проводять відповідний аналіз, застосовують закон, який діяв на момент передбачуваного порушення, а не на момент розгляду справи судом. Кваліфікаційний імунітет застосовується лише до позовів проти посадових осіб, зокрема тих, що працюють в органах поліції, як до фізичних осіб, але не до позовів проти уряду за шкоду, заподіяну діями таких працівників.

Водночас Україна тяжіє до романо-германської правової сім'ї, а тому рішення судів на її території хоч і є обов'язковими для виконання особами, яким їх адресовано, але як джерело права мають виключно рекомендаційний характер. У 2016 р. активно обговорювалась можливість впровадження імперативу презумпції правоти поліцейських, але відповідні законодавчі зміни не було запроваджено.

Між тим у національній правовій доктрині досі не вщухають дискусії з приводу змісту презумпції правоти поліцейського як вітчизняної альтернативи кваліфікаційного імунітету. І. Д. Шутак убачає сутність презумпції правоти поліцейських у тому, що завдяки лише статусу і самому факту служби у правоохоронних органах держави поліцейського наділяють низкою ексклюзивних повноважень, насамперед повноважень на застосування методів примусу, яких немає у звичайного громадянина, довіряють йому зброю, а також установлюють пільги, що й має забезпечити виконання поліцейським своїх обов'язків на належному рівні [4, с. 12]. На нашу думку, таке тлумачення презумпції правоти поліцейських не можна визнати коректним, оскільки поліцейські мають такі ж самі «ексклюзивні повноваження», як і

---

¹ Qualified immunity // Cornell Law School : сайт. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/qualified_immunity (дата звернення: 05.08.2021).

працівники прокуратури, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України тощо. Більш того, презумпція правоти поліцейських надає можливість об'єктивно реалізовувати свої повноваження, а ніяк не впливає з останніх.

Більш правильним вважаємо науковий погляд О. П. Клипи щодо змісту категорії презумпції правоти поліцейських як можливості здійснення ними завідомо законних посадових обов'язків у межах передбачених законом повноважень, а якщо громадянин не згоден з вимогами поліцейського, він спершу має підкоритися, а потім може оскаржити відповідне діяння [7, с. 228]. А. В. Червінчук характеризує презумпцію правоти поліцейських так: під час виконання службового обов'язку поліцейський діє завідомо правомірно, у межах закону. Якщо громадянин вважає інакше, він все одно має підкоритися і лише потім може оскаржити або дії правоохоронця, або його бездіяльність. [5, с. 229].

Х. В. Солнцева і К. Ю. Путєвська зазначають, що презумпцію правоти поліцейського жодним чином не спрямовано на обмеження чи звуження наявних у людини і громадянина прав і свобод; зазначена юридична конструкція є пов'язаною виключно із більшою правовою обізнаністю і професіоналізмом поліцейського, який, діючи відповідно до закону, вирішує справи про притягнення особи до відповідальності за вчинене нею правопорушення. Зі свого боку, особа зобов'язана підкоритися вимогам поліцейського насамперед не через наявність законодавчих норм, а саме через упевненість у тому, що поліцейський – професіонал, який відповідно до закону і в межах чітко окресленої компетенції вчиняє всі дії в інтересах особи [3, с. 34].

В. В. Шаблистий і В. В. Гончарук, говорячи про доцільність впровадження презумпції правоти поліцейського, висловлюють застереження про те, що її законодавчої регламентації недостатньо, крім забезпечення державою об'єктивного та неупередженого правосуддя [1, с. 121] та відповідного сприйняття громадянською поліцейського як високопрофесійного фахівця [6, с. 94]. Необхідність впровадження презумпції правоти поліцейських також можна підтвердити результатами соціологічного дослідження, проведеного серед офіцерів Національної поліції України, відповідно до яких переважна більшість респондентів (81,9 %) визначила саме цей принцип як такий, що підвищить ефективність діяльності Національної поліції і має бути законодавчо закріплений; 12,9 % респондентів вважають таким принципом принцип «безсторонності» поліцейського, тобто недопустимість прихилення до жодної зі сторін кримінального процесу протягом усього часу провадження у справі; 1,3 % респондентів – принцип гендерної рівності поліцейських [2, с. 120].

Висновки

Підсумовуючи все зазначене вище, наведемо низку аргументів на користь впровадження кваліфікаційного імунітету поліцейських (презумпції правоти поліцейських):

- офіцерам поліції потрібен кваліфікаційний імунітет для виконання своїх професійних обов'язків: вони виконують важливі завдання, які можуть потребувати ухвалення миттєвих рішень у стресових обставинах, натомість відсутність кваліфікаційного імунітету призводить до того, що поліцейські не наважуються діяти, коли це найбільше необхідно;

- відсутність кваліфікаційного імунітету може призвести до необґрунтованих судових процесів щодо поліції, в яких судді та присяжні можуть переглядати рішення, а отже, до значних витрат бюджетних коштів;

- поліцейські не мають абсолютної недоторканності й можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення чітко встановлених конституційних прав, попри перспективну наявність у них кваліфікаційного імунітету;

- поліцейських не слід змушувати застосовувати «абстрактне право», тобто ті положення, які прямо не передбачаються чинним законодавством, але випливають із його положень, до конкретних обставин, також не можна очікувати від поліцейських, що вони будуть ученими-юристами та використовуватимуть юридичні аргументи під час арешту;

- поліцейські повинні мати можливість діяти професійно, не переймаючись судовим переслідуванням.

Отже, для впровадження на території України презумпції правоти поліцейських, або кваліфікаційного імунітету, необхідно адаптувати основні положення та правила застосування кваліфікаційного імунітету з урахуванням специфіки діяльності Національної поліції та регламентувати відповідне правило на законодавчому рівні, наприклад щонайменше доповнити розділ II «Принципи діяльності поліції» Закону України «Про Національну поліцію» ст. 12-1 «Презумпція правоти поліцейських». Окремо необхідно зауважити, що впровадження відповідних законодавчих змін потребує прямо пропорційного коригування норм кримінально- та адміністративно-деліктного законодавства, що може стати предметом подальших наукових пошуків.

Список бібліографічних посилань: 1. Гончарук В. В. Презумпція правоти поліцейського – вимога часу чи примха влади? // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листоп. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. С. 118–121.

2. Катрич Д. К. Принцип пропорційності правоти поліцейського та відповідальності за прийняті рішення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 118–121. **3.** Солнцева Х. В., Путєвська К. Ю. Деякі питання запровадження презумпції правоти поліцейського в українське законодавство. *Право та інновації*. 2019. № 1 (25). С. 32–38. **4.** Шутак І. Д. Колізія між презумпцією невинуватості громадянина та презумпцією правоти поліцейського. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 5. С. 9–15. **5.** Червінчук А. В. Проникнення поліції до транспортного засобу як захід адміністративного примусу. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2 (71). С. 227–238. **6.** Шабалистий В. В. Проблеми кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні та шляхи їх розв'язання. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 91–95. **7.** Клипа О. П. Організаційно-правові заходи вдосконалення соціального захисту Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 226–229. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/56.pdf (дата звернення: 05.08.2021). **8.** Sobel N. What Is Qualified Immunity, and What Does It Have to Do With Police Reform? // *LAWFARE* : сайт. 06.06.2020. URL: <https://www.lawfareblog.com/what-qualified-immunity-and-what-does-it-have-do-police-reform> (дата звернення: 05.08.2021).

Надійшла до редколегії 08.08.2021

Sokurenko V. V. Police Officers' Presumption of Innocence: History, Contemporaneousness and Possibility to Implement into Ukrainian Legislation

The article is focused on the analysis of the legal category of police officers' presumption of innocence. Accordingly, the purpose of the research is to provide comprehensive characteristics of police officers' presumption of innocence, taking into account international practice of its formation and development. To achieve this purpose, the author has formulated the following tasks: 1) study of the historical aspect of the origin and formation of police officers' presumption of innocence, including within the qualification immunity of police officers; 2) analysis of the practice of applying qualification immunity in the United States of America; 3) objective reveal of the content and essence of police officers' presumption of innocence; 4) outlining the possibilities of introducing the police officers' presumption of innocence into the legislation of Ukraine.

The expediency of introducing police officers' qualification immunity (police officers' presumption of innocence) is based on a number of arguments, in particular: police officers need qualification immunity to perform their professional duties: they perform important tasks that may require immediate decisions in stressful situations, but lack of qualification immunity may lead that police officers do not dare to act when it is most needed; lack of qualification immunity can lead to unjustified police trials, when judges and jurors can review decisions, may lead to significant budget expenditures; police officers do not have absolute immunity and can be prosecuted for violating clearly established constitutional rights, despite the perspective of the

availability of qualification immunity; police officers should not be forced to apply “abstract law”, i.e. those provisions that are not explicitly provided in the current legislation, but follow from its provisions, to specific circumstances, we cannot expect from police officers to be scholars in law sphere and use legal arguments during the arrest; police officers should be able to act professionally without worrying about prosecution.

Key words: police officers’ presumption of innocence, qualification immunity, National Police, social protection, policing principles, United States of America, judicial precedent.

